तु आत्मीयमशेषविद्यालाभं द्योतयितुं सर्वस्वदानं प्रतिजज्ञे ॥ ३० ॥ इदानीं तिष्ठमानस्य तद्विदः परायणमित्युक्तस्यैव (६. १. ३४.) ब्रह्मैक्यज्ञानफलस्योपसंहारार्थमग्रिमा श्रुतिः प्रवर्तते । य इह स वाऽएष महानित्यादिनान्ते संक्षिप्तोऽर्थः स एव सर्वोपनिषत्प्रतिपाद्यः एष एव सर्वस्यास्य शास्त्रस्य तात्पर्यार्थः ॥ ३१ ॥ २ ॥ ७ ॥

पूर्वभागमप्रधानेन मधुकाण्डेन ब्रह्मात्मतत्वं निर्धारितम् पुनस्तस्यैव तत्वस्यास्तित्वमुपपत्तिप्रधानेन याज्ञवल्क्यीयेन काण्डेन पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहं कृत्वा जयपराजयप्रधानजल्पन्यायतो विचारितम् तदेव चास्मिन्नध्याये शिष्याचार्यसम्बन्धेन तत्वनिर्णयप्रधानेन वादन्यायेन सविस्तरं विचार्योपसंहृतम् अथेदानीमस्य निगमनस्थानीयं मैत्रेयीब्राह्मणमारभ्यते । यद्वा मधुकाण्डे मैत्रेयीब्राह्मणेनागमबलान्मुक्तिसाधनभूता संन्याससहिता आत्मविद्योक्ता सैवाधुना न्यायप्रधाने मुनिकाण्डेऽपि मुक्तिहेतुत्वेन न्यायतो मन्तव्येत्येतदभिप्रायेणेदं ब्राह्मणं प्रवर्तते । ब्रह्मवादिनी ब्रह्मवदनशीला । स्त्रिया उचिता या प्रज्ञा गृहप्रयोजनान्वेषणलक्षणा सैव विद्यते यस्यां सा स्त्रीप्रज्ञेव ॥ १ ॥ अवृतत् अवर्तयत् वर्तितवत्यसि ॥ ५ ॥ आशितमन्नदाननिमित्तं पायितं पेयदाननिमित्तं धर्मजातम् । अयं च लोक इदं च जन्म परश्च लोकः प्रतिपत्तव्यं च जन्म ॥ ११ ॥ अत्रैव प्रज्ञानघने न प्रेत्य संज्ञास्तीति वदन्भगवान्मा मां मोहान्तं मोहमध्यमापीपदत् आपादितवान् संमोहितवान् अतोऽहमिदमात्मतत्वमुक्तलक्षणं नैव विजानामि ॥ १४ ॥ उच्छित्तिरुच्छेदो विकारः अनुच्छित्तिधर्मा अविक्रियः । तर्ह्यात्मनः कथं संसारादिविक्रियासम्बन्ध इत्यत आह मात्रासंसर्गः चक्षुरादिकरणसम्बन्धः मीयन्ते विषया याभिस्ता मात्रा इति विषयप्रकाशहेतुभूतानि चक्षुरादिकरणानि मात्राः ॥ १५ ॥ यद्वै तन्न पश्यति इदं कण्डिकाष्टकं ज्योतिर्ब्राह्मणे (७. १. २३.) व्याख्यातम् ॥ १६ ॥ एवमविद्योत्थद्वैते सत्येव विशेषविज्ञानमात्मनस्तदभावे तु तदभाव इत्यन्वयव्यतिरेकाभ्यामौपाधिकमात्मनो विशेषविज्ञानमिति दर्शयितुं न तु तद्द्वितीयमस्ति ततोऽन्यद्विभक्तमिति (क° १६-२३.) व्यतिरेको दर्शितः इदानीमन्वयमाह यत्र वाऽअन्यदिवेत्यादिना यस्मिन्नेव जागरिते स्वप्ने वा अन्यदिवात्मनो वस्त्वन्तरमिवाविद्याप्रत्युपस्थापितं भवेत् तस्मिन्नवस्थाविशेषे अन्योऽविद्याकल्पिताद्वस्त्वन्तराद्भिन्नमिवात्मानं मन्यमानोऽन्यत्स्वस्माद्विभक्तं स्वाविद्योत्थं वस्त्वन्तरं पश्येत् ॥ २४ ॥ एतावता एतेभ्यो भूतेभ्य इत्यत्र (क° १३.) सूचितो भूताविद्योपाधिकः संसार इति व्याख्यातम् इदानीं महद्भूतमनन्तमपारमित्यादि (क° १३.) सूचितं ब्रह्मदर्शनं व्याख्यास्यन्भूतोपाध्यभावेन विशेषविज्ञानलक्षणसंसाराभाव इति पुनर्व्यतिरेकमाह यत्र वस्येत्यादिना । अमृतत्वममृतत्वसाधनमेतावदेव यदेतत्ससंन्यासमात्मपरिज्ञानं न वधिकं किंचिदस्ति ॥ २५ ॥ इदानीं याज्ञवल्क्यीयकाण्डप्रवर्तकगुरुशिष्यपरम्पराकथनाय वंशप्रतिपादकं कण्डिकात्रितयमारभ्यते । प्रथमान्तः शिष्यः पञ्चम्यन्तो गुरुः ॥ २६ ॥ ३ ॥ ७ ॥

तदेवं यद्विज्ञानं केवलममृतत्वसाधनं स आत्मा निरुपाधिकोऽशनायाद्यतीतो यदेव साक्षादपरोक्षाद्ब्रह्म य आत्मा सर्वान्तरो नेति नेत्यादिलक्षणः काण्डद्वयेन निर्धारितः अधुना तस्यैवोपाधिवैशिष्ट्यमापन्नस्य प्रमाणप्रमेयादिव्यवहारविषयतामुपगतस्याभ्युदयफलानि क्रममुक्तिफलानि कर्मसमृद्ध्यर्थानि चेति त्रिविधोपासनानि पूर्वत्रानुक्तानि वक्तव्यानीत्येतदर्थं खिलकाण्डं प्रवर्तते । पूर्वत्रानुक्तं वक्तव्यत्वेन परिशिष्टं खिलमिति हि खिललक्षणम् । तत्र